

Falsificació, disbarat i bestiesa

La reacció de les elits polítiques espanyoles davant un simposi històric

Pau Viciano

A les darreries de l'any 2013, va tenir lloc, en aquesta perifèria meridional i castigada d'Europa, una particular modalitat de «guerra dels historiadors», que va ser, com sempre, molt més que una simple discussió entre acadèmics. El simposi «Espanya contra Catalunya» va concentrar durant setmanes, si no mesos, l'atenció dels mitjans de comunicació, de les escarotades xarxes socials i, en general, de l'espai d'opinió públic i privat. Els professionals de la història, com és ben lògic, hi van dir la seua, normalment, en el cas dels diguem-ne «unionistes» o «federalistes», per a expressar les seues reserves davant una reunió que, sense qüestionar la vàlua científica dels participants, veien massa escorada políticament. Tant de predicar contra els abusos de la història i ara un grapat d'investigadors reconeguts es prestaven —els feien el favor de suposar que era per ingenuïtat o per un empenyament passatger— a sumar-se a l'*órdago* separatista d'Artur Mas. No cal

dir que la incomoditat i la desconfiança cap als usos polítics del passat constitueixen un reflex instintiu ben justificat. També des del sector «sobiranista» van sorgir veus autoritzades que qüestionaven l'oportunitat del títol, per excessivament sensacionalista i, al capdavall, simplificador. El mateix Josep Fontana, un dels participants més prestigiosos, va expressar en el seu moment dubtes sobre la idoneïtat del títol, però no fins al punt de qüestionar l'oportunitat de l'encontre ni, evidentment, la seua destacada participació com a conferenciant inaugural. D'altres veus, des de les dues bandes de l'espai polític, consideraven que hauria estat més rigorós parlar d'Estat espanyol o dels Borbons en lloc d'Espanya, perquè aquest topònim suggeria un enfrontament entre societats o pobles. No cal dir que moltes d'aquestes observacions eren ben raonables, però no sembla que poguessen desqualificar globalment l'encontre d'historiadors. Menys justificat era l'argument que es tergiversava el passat al reduir la relació històrica entre Espanya i Catalunya als aspectes conflictius o desagradables. Això seria tant com desautoritzar unes jornades sobre la repressió franquista al·legant que seria una visió reduccionista de tota una època de la història d'Espanya. O, en un altre sentit, qüestionar que no es pogués

Pau Viciano és doctor en Història. Entre els seus llibres es troben *Senyors, camperols i mercaders. El món rural valencià al segle XV* (Editorial Afers, 2007), *Els peus que calciguen la terra. Els llauradors valencians a la fi de l'edat mitjana* (Premi Ferran Soldevila, PUV, 2012) i *De Llorente a Marx. Estudis sobre l'obra cívica de Joan Fuster* (PUV, 2012).

debatre sobre les víctimes del nazisme sense parlar també de tots els crims semblants, sobretot dels estalinistes.

No cal caure en el cinisme: tots els participants en el simposi sabien en quin context polític tenia lloc i quina n'era la dimensió «extra-acadèmica»: la història no és una ciència freda, però ha de tractar de ser objectiva en els arguments i en les evidències empíriques. I, vist el desenvolupament de l'acte, i com era de preveure per la trajectòria acadèmica dels participants, no es pot dir que es creuassen aquestes línies vermelles. De fet, les crítiques que van sorgir del món universitari van ser més aviat genèriques. Per cortesia, pudor o càlcul, pocs s'atreixen a desqualificar obertament uns col·legues que cohabitaven en un mateix ecosistema acadèmic, d'Oviedo a Sevilla i de Salamanca a Barcelona, amb tota mena de coincidències i complicitats professionals. De crítiques, n'hi ha, però en els passadissos, en les cafeteries de les facultats, en els dinars dels congressos. De Josep Fontana, per exemple, un tertulià televisiu d'extrema dreta podria dir que és un *rojo-separatista* –o nazi, si li ve de gust!–, però d'un catedràtic d'Història de la Complutense com José Álvarez Junco pot esperar-se més ponderació: «Fontana –deia– es un historiador respetable y respetado, que quizá tenga alguna tendencia a planteamientos maniqueos, que si antes abrazó el marxismo rígido, ahora está más bien en posiciones nacionalistas». Un *marxista (rígido)-nacionalista* no és exactament un *rojo-separatista*, però alguna cosa hi tenen a veure. Ara bé, entre col·legues, sobretot entre els de la mateixa especialitat historiogràfica, les declaracions no pujarien molt més de to. Dels articulistes i tertulians, en canvi, podia esperar-se qualsevol cosa, i

evidentment no van decebre. Fins al punt que, en llegir-los i escoltar-los, un no sabia si riure o plorar, eixir al carrer indignat o anar-se'n a casa a fer les maletes. Però més il·lustratiu ha estat veure com s'esquinçaven les vestidures dels elits polítiques espanyoles davant un acte acadèmic relativament modest.

Entre aquestes elits polítiques, d'entrada, tenim els representants del poder executiu. No menys de tres ministres han expressat públicament la seua condemna del simposi. Curiosament, el titular d'Educació i Cultura, José Ignacio Wert, el qui té alguna cosa a veure amb les universitats i la ciència, s'ha mantingut en un perfil baix. És cert que prou feina tenia ja espanyolitzant els xiquets catalans per ocupar-se dels historiadors adults, però la seua discreció i la loquacitat d'altres ministres de pes –el d'Afers Estrangers i el de Justícia– posen en evidència –si encara calia– que el problema, a ulls de l'establishment, no era tant acadèmic o científic com polític. I malgrat això, un dels arguments principals que tothom feia servir per desacreditar el simposi era la seua manca de contingut científic. Un dels més contundents va ser Juan Manuel García-Margallo, ministre d'Afers Estrangers i de Cooperació del Regne d'Espanya. Amb l'avinentsa de pronunciar a la Universitat Pontifícia de Comillas una conferència sobre «La influència d'Espanya en l'escenari internacional», va declarar, en primer lloc, que «desde el punto de vista intelectual comparto la opinión de Elliott de que es un auténtico dislate». I afegia que era «lo menos científico» que havia vist, atès que la conclusió de l'encontre anava implícita en el títol». Tot es reduïa a una «flagrant falsificación de la Historia» ordida per una colla de «pseudohistoriadores nacionalistas

excluyentes». La desqualificació de l'encontre historiogràfic, doncs, no podia ser més rotunda ni més temerària. Perquè el ministre García-Margallo sentenciava —com tothom, d'altra banda— sense cap més prova que el títol de simposi i de les seues seccions. Agafar-se a un hispanista reconegut com John Elliott com a criteri d'autoritat no podia afegir gaire legitimitat al seu dicteri, ja que aquest historiador tampoc podia haver jutjat sobre la qualitat d'unes ponències encara no presentades.

No calia ser molt espavilat per adonar-se que les intervencions remarcarien l'opressió de l'Estat espanyol contra Catalunya, però negar-se a considerar que aquesta visió —per més parcial que fos— podia ser argumentada amb dades objectives, «científiques», era fruit d'una ofuscació i d'una supèrbia que només pot qualificar-se de nacionalista, en el pitjor sentit que habitualment li donen a aquest concepte. Només així s'entén que un ministre pugui proclamar que un grup d'historiadors universitaris que cobren la nòmina de les arques públiques es dediquen a perpetrar un «flagrant falsificació de la Historia», simplement perquè, políticament, pensa que no li agradaran les conclusions del seu treball. En desqualificar els assistents al simposi com a «pseudohistoriadors» el ministre d'Afers Estrangers deslegitimava el conjunt del sistema universitari espanyol. Al capdavant, tots aquests catedràtics i professors universitaris són funcionaris públics que han passat les seues oposicions i han vist el seu treball de recerca avaluat per les agències pertinents, les que acrediten l'excel·lència científica dels historiadors i la resta d'investigadors de l'Estat i Regne que representa el senyor García-Margallo. Però això no hi tenia res a veure: la motivació ideològica de tot plegat es feia evident quan

afegia a «pseudohistoriadors» les qualificacions de «nacionalistas excluyentes», que en la cultura política espanyola s'associen a la xenofòbia i la violència. Falsaris i perillous, doncs.

Al ministre d'Afers Estrangers s'afegí el de Justícia, quan les crítiques al simposi entraren en la via judicial. Alberto Ruiz Gallardón, declarava en els passadissos del Congrés dels Diputats que el que anava a tractar-se pels (pseudo)historiadors no eren més que *mentiras*, ja que volien convertir «una historia de convivencia y prosperidad» de Catalunya i Espanya en una cosa vergonyosa, i advertia que «Se asume una enorme responsabilidad por manipular los sentimientos y tergiversarlos», sobretot quan es busca «el enfrentamiento entre españoles». Això, confessava, li produïa «una profunda tristeza» per la pobra gent que «pueda caer en ese engaño». Tot plegat, per a aquest ministre clerical que no hauria dubtat a condemnar Galileu, constituïa un «retroceso intelectual histórico». En aquesta mena de valoracions, el govern no estava sol. Des de l'oposició oficial, fent gala del «sentit d'Estat» que comparteixen els partits dinàstics d'aquesta Segona Restauració que ara fa aigües, Alfredo Pérez Rubalcaba triava nous mots pejoratius per llençar-los contra el simposi: *despropósito* i *disparate*. L'argument era el mateix: des del punt de vista polític «parece pensado para enfrentar a Cataluña con el resto de España» i, sobretot, calia rebutjar-lo per *acientífico*, ja que, coincidint amb opinants d'alta graduació com García-Margallo, parteix d'«una conclusión ya predeterminada en el título». Ara bé, l'oposició no estava disposada a seguir el partit del govern i els grups espanyolistes situats encara més a la dreta en la via de la denúncia judicial, que els semblava una

conducta oportunista, que només servia per a «conseguir un titular». I és que, en aquests moments de l'afer, les desqualificacions verbals ja no semblaven suficients per conjurar aquest mena de contuberni *rojo-separatista* i s'apel·lava va la mà inflexible de la justícia.

En efecte, pocs dies abans de la celebració del simposi, el PP, Ciutadans i UPyD, competint per l'espai electoral més espanyolista, s'afanyaven a denunciar-lo, per separat, davant la Fiscalia de Delictes d'Odi i Discriminació per la seua suposada incitació a l'odi i la xenofòbia. Per boca de la seua líder, Alicia Sánchez-Camacho, els populars regionals s'havien afegit a denunciar la manca de rigor científic de l'encontre, però atribuint directament la responsabilitat al mateix govern d'Artur Mas, que hi pretenia «revisar la historia, cambiar la historia por falsedades, como es una gran falsedad y una ofensa este simposio de España contra Cataluña». Sánchez-Camacho exigia la suspensió de la trobada d'historiadors per «impulsar el odio y la hispanofobia». I, posada a historiadora, proclamava la seua visió –evidentment científica, no com l'altra– dels lligams hispanocatalans: «lo único que ha hecho España siempre es ayudar a los catalanes y formar parte con ellos de toda España». «Ha llegado el momento –reblava– de decir “basta ya” a las mentiras del independentismo catalán».

Al seu torn, Enric Millo, portaveu del PP al Parlament, s'atrevia a afirmar, sense cap enquesta a la mà, que el simposi «pisa los sentimientos de la mayoría de los catalanes» i «genera hispanofobia», és a dir, es limita «a insultar y a fomentar el odio contra el resto de los españoles». Per més estravagants que poguessen parèixer aquestes desqualificacions, venint d'un partit amb responsabilitats de govern, en realitat la iniciativa de recórrer

a la justícia provenia de formacions més extremistes encara: Ciutadans i, sobretot, UPyD. Rosa Díez no s'estava de res, fins i tot de caure en la banalització de l'Holocaust per criminalitzar el simposi, que considerava un *escándalo*, un *sarao* que no tenia altra intenció que «educar a sus ciudadanos en el odio y en la mentira». I afegia: «Echar la culpa de todo lo que ocurre a unos es algo que en la historia de Europa ya se ha vivido. Lo hicieron los nazis con los judíos y todos sabemos cómo terminó aquello». Díez no sols deixava anar la bilis magenta acusant un destacat grup d'experts universitaris d'estar «pervirtiendo la historia», sinó que els comparava amb els nazis, cosa que, a més de ser un insult inadmissible per als participants en el simposi, rebaixava el genocidi dels jueus al nivell d'una polèmica historiogràfica sobre interpretacions del passat. També des de les files de Ciutadans, Jordi Cañas reclamava una investigació del ministeri públic, per veure si hi havia delicte tipificat en el Codi Penal, i demanava que «la Fiscalía solicite a los organizadores los textos de las ponencias, porque nos parece gravísimo la idea que trata de llevar del Estado español como un estado opresor». Una mesura de censura prèvia, ja que les ponències, òbviament, no s'havien fet públiques abans de la celebració de l'acte que es pretenia prohibir. Amb tot, s'ha de reconèixer que era l'única intervenció que s'interessava pel contingut d'allò que s'hi diria, quan la majoria dels crítics n'havien tingut prou amb el títol del simposi. Finalment, quan ja s'havia celebrat el temut encontre, la denúncia fou arxivada, ja que el fiscal del cas no hi va veure delicte, tot i que –posant-se també a historiador– no s'estava de qualificar-lo d'«estafa intel·lectual» a causa de la «palmaria exageración del título» i «la parcialidad de los contenidos».

El recurs a la justícia –i en això tenia raó Rubalcaba– només havia servit perquè els denunciats es penjassen les medalles d'espanyolitat, però estava lluny de ser una iniciativa innòcua. Significava que, a l'hora de reprimir el que consideren una maniobra sobiranista, no hi ha línies vermelles: es pot arribar a manipular grollerament uns mecanismes jurídics que haurien de ser excepcionals, que estan pensats precisament per combatre el nazisme i la xenofòbia veritables. Posar en marxa aquesta via judicial contra un encontre acadèmic, no de revisionistes indocumentats, s'estiga o no d'acord amb el seu plantejament de fons, constitueix una banalització irresponsable que només pot beneficiar la impunitat social dels moviments d'extrema dreta xenòfoba. D'altra banda, també podríem preguntar-nos si el govern espanyol perseguirà en els tribunals internacionals els historiadors no catalans que ana-

litzen els efectes devastadors de la colonització d'Amèrica o la repressió espanyola contra els Països Baixos. Però l'apel·lació a la ciència històrica com a argument contra el treball d'investigadors universitaris reconeguts encara esdevé més cínica si es té en compte que governs del PP, com el valencià, s'oposen frontalment a la ciència –en aquest cas la filologia– quan diu el que no volen sentir. I, finalment, hi ha alguna cosa encara més tèrbola que s'insinua en les reaccions crispades de l'elit política espanyola. Les referències a «nacionalistas excluyentes» i l'expressió «¡basta ya!» tenen una clara connotació en l'espai mediàtic espanyol: estan lligades al discurs sobre la violència política al País Basc. Potser la pròxima vegada la Fiscalia de Delictes de l'Odi se'ls quede curta, i que a algú, en la competició de veure qui és més espanyolista (constitucional, és clar), no li passe pel cap acudir a la legislació antiterrorista. □